גדר מכניסו לקיום

א] בגמ' שבת סח., ופסחים נו:, ונדה נ. מבואר דבא למעט ירק דאינו מתקיים, ועי' **בתורת זרעים** שדן אם משום דהוי מין שאין כניסו לקיום או משום דבפועל אין מכניסו לקיום. וע"ע **העמק שאלה** על שאילתא פרשת קדושים, **ושיערי הגרי"ד נדפס בישורון חלק ח'** שדנו בזה. ועי' **תורי"ד הרי"ד ופסקי הרי"ד פסחים שם** שהביאור קיום שמקיים כל השנה. וכ"ה לשון **בה"ג** ומכנש משתא לשתא.

ב] גמ' פסחים נו: נחלקו אם נכניסו לקיום על ידי דבר אחר מקרי מכניסו לקיום, שמכניסו לקיום על ידי האם. ועי' **חזו"א שביעית סו"ס ז.**

תפוזים אם הוי לקטיתו כאחת או מכניסו לקיום

ג] השאלה נשלחה מכולל תורת א"י בפ"ת למרן החזו"א בשנת תרצ"ה, האם תפוזים הוי לקיטתו כאחת, והאם הוי מכניסו לקיום. והוא פסק שאין חיוב פאה בתפוזים (וכן בד"א הכא). השאלה נשלחה גם לגאון הרוגצובי' והוא פסק שחייב. ופסק שמי שרוכש תפוזים חייב להפריש מהם פאה. וכך פסקו ר' ראובן כץ בעל 'דגל ראובן'. והגר"י קאץ ראש הכולל הנ"ל. בקובץ ישורון מסופר שבעל התורת זרעים ג"כ אחז שחייבים. וכשבא והרצה את דבריו קמיה מרן החזו"א. החזו"א הקשיב ולא הגיב. שאלו ר' שרגא פייבל מדוע שתק. וענה, כיון שראה את ר' אריה בהתלהבות, הניח לו.

פרק א משנה ו

א. לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות

המקורות לפטור הפקר ופאה ממעשרות

א] ג' מקורות מצאנו דהפקר פטור מתרו"מ. **הר"ש** הביא ירושלמי דכתיב ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא זה שיש לו חלק ונחלה עמך. וכ"כ **ברש"י סוכה לט:**. בפיה"מ להרמב"ם ריש מעשרות כתב דכתיב 'תבואת זרעך'. **רש"י בר"ה טו.** גבי שביעית כתב 'דהפקרא דשביעית פטר לה ממעשר כדתניא במכילתא ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה, מה חיה אוכלת ופטורה מן המעשר אף אדם פטור', ועי' **בתוס' נדרים מד:** דילפותא הנ"ל לכל הפקר.

ועי' במנחת שלמה **ב"ק כח:** דאיצטריך פטור מיוחד להפקר ולא סגי בפטור 'ובא הלוי', דנפק"מ אם הפקיר בתנאי שלא יזכה בו אחר, שמצד הפקר פוטר, ומצד ובא הלוי צריך שיהיה ראוי לזכות בפועל.

ב] ולגבי פטור פאה מתרו"מ כולם הביאו ספרי דילפינן מדרשה של ובא הלוי הנ"ל. ועי' **תוס' ב"ק כח.** דפאה אינה פטורה מטעם הפקר אלא מטעם 'ובא הלוי'. הרי שהבינו שלהפקר יש ילפותא אחרת. ועיי"ש בתוס' **וקובץ שיעורים ח"ב סי' יד.**

ב. עד שימרח, ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות עד שימרח

אם פטור הפקר תלוי במירוח או בראיית פני הבית

ג] כתב **הר"ש** ולמאן דבעי התם (ב"מ דף פח:) ראיית פני הבית מיירי מתני' עד שימרח בבית וכגון דלא הכניס התבואה במוץ שלה אלא לאחר שנטהרה מן המוץ הכניסה בבית ומירחה שם ומאחר שחל עליה חיוב מעשר תו לא מיפטרא אפי' הפקיה, ויתכן דאפילו מירחה בשדה ואח"כ הפקיר דמחייבת מדרבנן אם חזר והכניסה בבית אותו שזכה בה. וכ"כ **הריטב"א ב"מ דף פח.** דחייב מדרבנן.

אולם **תוס' ביצה דף יג:** כ' דמעשר ראשון שהקדימו בשבלים לאחר מירוח אפילו קודם ראית פני הבית חייב בתרו"מ, אפילו אם בעינן ראיית פני הבית כדי להתחייב. דלא **כתוס' שבת דף קכז:** דלמ"ד בעינן ראית פני הבית פטור מתרו"מ אם הקדימו בשבלים – דזה כשיטת הר"ש כאן. [עיין חי' הגר"ח הל' מעשר פ"ב ה"א]. וצ"ב הרי בעינן ראית פני הבית. **ובקובץ שיעורים שם ביצה אות מז** ביאר דמירוח הוא הוא הגורם חיוב, וראיית פני הבית הוא הזמן חיוב בפועל, ע"כ כל הפטורים תלויין במירוח. והגרי"ז בהל' מעשר וחלקת יואב או"ח סי' יד בהגהה ביארו דלעולם המחייב הוא מירוח, ומ"מ איסור טבל אינו חל עד שיראה פני הבית.

הטעם שפאה לאחר מירוח חייבת במעשרות

ד] **שיטת** רש"י בב"ק דף צד. דמעשר זה הוא מדרבנן, מדין לשו"פ שעשאן גורן חייב במעשר. כהגמ' בברכות מ' וסוטה מג'. **שיטת תוס** דמעשר זה מן התורה.

ובקובץ שעורים שם, ואמרי בינה תרומות ומעשרות סי' יח ביארו שנחלקו האם מעורב ממון עניים קודם הפרשת הפאה, רש"י ס"ל שמעורב וממילא כשמפריש פאה אחר מירוח מתברר שזה הוא חלקם. ורק מדין לשו"פ שעשאן גורן חייב. אך תוס' למדו שהכל שייך לבעלים עד ההפרשה. ואי"ז קשור אי יש ברירה או לא. א"כ במירוח הכל נתחייב בתרו"מ מן התורה.

הר"ש לעיל סוף משנה ג כתב והאי דמעשר ונותן לו **ואפילו מיפטר מדאורייתא** חייב מדרבנן כיון דמירחו כדאשכחן בברכות' וכו'. ונחלקו בביאור דבריו. בציון ההלכה (פ"ב ריא') **כתב** דהר"ש מספקא ליה אי כרש"י אי כתוס'. **בקה"י זרעים סי' א' סק"ב ובביאה"ל הנ"ל, ותורת הארץ** כתבו דנתכוין הר"ש לנידון אי יש ברירה או אין ברירה.

במשנת ר' אהרן (ריש סי' ד') **כ'** דכוונת הר"ש דאפילו מיפטר מדאורי' כגון אחר מירוח קודם ראיית פני הבית, חייב מדרבנן כמו שכ' הר"ש במשנתינו.

אמאי אינו נפטר מטעם לקוח, ובפטור לקוח

ה] **הר"ש** דן אמאי בעינן פטור של הפקר תיפו"ל דהוי לקוח ולקוח פטור. ותי' הר"ש דנפק"מ כשחזר הוא עצמו וזכה דבכה"ג אינו פטור משום לקוח אבל מטעם הפקר פטור אף בכה"ג כמבואר בב"ק דף כח הפקיר כרמו ולבוקר עמד ובצרו פטור ממעשר משום הפקר.

ובתוס' ב"מ דף פח הביאו מחלוקת ר"ת וריב"ם [שהביא הר"ש כאן ג"כ] אם פטור לקוח הא קודם מירוח או לאחר מירוח וכדלהלן בר"ש, וכתבו דלדעת ר"ת דפטור לקוח היינו לאחר מירוח אם חזר המוכר ולקחו חייב לעשר דקרינן ביה תבואת זרעך.

ובמנ"ח מ' שצה אות ז נקט שתי' זה של הר"ש הוא גם לריב"ם, וכ"כ **החזו"א שביעית סי' א ס"ק ח**, ואין כוונת תוס' רק על ר"ת, אבל **ברש"ש ב"מ שם ותורת זרעים כאן** כתבו דכל תי' התוס' שם הוא רק לר"ת.

ויש בזה ארבע שיטות שיטת **ר"ת**: דרק הלוקח אחר מירוח פטור, אך הלוקח קודם מירוח ומירח, חייב דהמירוח משוי ליה זרעך.

שיטת **ריב"ם**: דרק הלוקח קודם מירוח פטור. אך אחר מירוח חייב, כיון שנתחייב אצל המוכר.

שיטת **ראב"ד** (מעשר פ"ב ה"ב): פטור לקוח הוא בין בקנה לפני מירוח בין אחרי מירוח.

שיטת **הרמב"ם** (שם) יש מחלוקת: **הרמב"ן** בב"מ שם נקט ברמב"ם דתרתי בעינן לפטור לקוח, מירח ע"מ למכור וגם מכר לבסוף. ולפי"ז הרמב"ם כשיטת ר"ת דפטור לקוח הוא רק אחרי מירוח אלא שיש עוד תנאי.

המנ"ח (מ' שצה) מבאר שאיכא ב' פטורים, א. פטור מוכר כשמירח ע"מ **למכור** (אפי' לא מכר בסוף). ב. פטור לוקח אפי' כשמירח בעה"ב ע"מ

לאכול ולבסוף מכר, ודוקא אחרי מירוח. ולפי"ז בחלק לקוח הרמב"ם כר"ת ממש.
ועי' **מנ"ח הנ"ל, וחי' הגר"ח הל' מעשר פ"ב ה"ב, ותורת זרעים כאן** מה שכתבו לבאר שיטת ר"ת וליישב קושית הריב"ם עליו. [הגר"ח ביאר דכל פטור לקוח לר"ת אחר מירוח, זהו רק כשעדיין לא היה ראיית פה"ב. אך אי היה גם מירוח וגם ראיית פה"ב לא יתכן שנפקע איסור טבל במכירה ששוב נתחייב ע"י ראיית פני הבית, **והחזו"א בגליונות** תמה עליו הא הקשו הראשונים (וכן בר"ש בהמשך) על תקנת דמאי, הא כבר נפטר מדין לקוח ואין חשש טבל דאורי'. והרשב"א ב"מ שם תירץ דהתקנה היא משום גוונא דהזמינו הע"ה על שולחנו. דפטור לקוח אין. ולכן תיקנו דמאי. הא תמיד שקונים מע"ה זה אחר ראיית פה"ב ובכה"ג אין פטור לקוח ולכן תיקנו דמאי. ומסיק החזו"א אלא לימוד ערוך הוא בפי הראשונים דדעת ר"ת שלקוח פטור אף שראה פה"ב אצל מוכר].

ג. ומאכיל לבהמה ולחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח

דין אכילת עראי

ו] **הר"ש** כתב דאף אדם מותר באכילת עראי קודם מירוח, וביאר אמאי נקט מתני' אכילת בהמה. וכן דעת **הרא"ש ורש"י ברכות לא:** דאכילת בהמה הוי כאכילת עראי ולכן מותרת קודם מירוח.
אולם **בשנות אליהו** כתב דהא דנקטה המשנה דוקא אכילת בהמה משום דאדם מותר באכילת עראי אף אחר מירוח עד ראיית פנה"ב משא"כ בהמה אחר מירוח מיד אסורה באכילת קבע. **והגרי"ז הל' מעשר** כתב לדייק מדברי **הרמב"ם מעשר פ"ג ה"כ** דאכילת קבע לבהמה אסורה מיד אחר מירוח אף קודם שנקבעו למעשר ואילו אכילת עראי מותרת אף לאחר ראיית פנה"ב וביאר דיסוד איסור אכילת בהמה היינו משום חיוב מעשר שחל בשעת מירוח משא"כ אכילת עראי אינה אסורה משום חיוב מעשר דהרי אף אדם מותר לאכול עראי אחר מירוח והא דאסורה לאחר ראיית פנה"ב היינו מחמת איסור טבל שחל בשעה שנקבע למעשר ומש"ה נקטה המשנה דוקא איסור אכילת בהמה שהוא נובע מחמת חיוב הפרשה שחל בשעת מירוח ולא איסור אכילת אדם שנובע מאיסור טבל.

ד. ונוטל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח דברי ר"ע.

ביאור הדין אמאי אין לזרוע טבל

הר"ש הביא דברי הירושלמי אתיא דר"ע כחנויות של בני חנון שלא היו מעשרים דדורשים ואכל ולא מוכר, ופי' הר"ש דאף זורע פטור מלעשר מדאורייתא כמו מוכר ורק מדרבנן חייב לעשר.
בירושלמי מעשרות פ"ה ה"א מבואר דחכמים חולקים על ר"ע וסוברים דאף קודם מירוח אסור לזרוע טבל. ובטעמא דחכמים כתב **בשערי אמונה** דהוי גזירה מדרבנן. **ובמקד"ד סי' נה אות י** כתב לבאר דכמו דלגבי אכילה נאסרה אכילת קבע אף קודם מירוח ה"נ הנאת כלוי של קבע אסורה וזריעה חשיבא הנאה של קבע.
עוד דן **המקד"ד** בהאיסור לזרוע טבל האם היינו מדין הנאה של כילוי או משום דמפקיע עי"ז חיוב תרו"מ.

פרק ב משנה א

א. ואלו מפסיקין לפאה

אם מפסיקין לפאה הוי דין מה"ת

א] **בר"ש** הביא דרשת הירושלמי ותו"כ פאת שדך לחייב פאה מכל שדה ושדה. וכ"כ הרמב"ם הל' **מתנות עניים פ"ג ה"א.**
ובירושלמי כאן שנאמר שדך ובלבד שלא יוציא משדה לחברתה. ואינו מחוור ואין תימר מחובר הוא אפילו שדה אילן מפסיק דתנינן תמן הכל מפסיק לזרעים וכו'. וביאר **הגר"א ורש"ס ומהר"א פולדא** ואינו מחוור. הא דאמרת מדאורייתא הוי הפסק, דאם הוי הפסק מה"ת א דאין להוציא משדה לחברתה למה באילן אינו מפסיק אלא גדה.
ומסתימת לשון הרמב"ם משמע שהוא מה"ת, וכן נקטו האחרונים בדעת הרמב"ם עיין **מעדני ארץ שם, ושיעורי הגרי"ד** כאן. וכ"כ **הרשב"ם בב"ב דף נה.**, **ומאירי ב"ק דף ס.** דהוי מה"ת. ובשנה ראשונה כאן ס"ל דהוי הלכה למשה מסיני. וכן נקט **הרש"ס** מסקנת הירושלמי.
עוד כתבו **המעדני ארץ והגרי"ד** הנ"ל דגם בדעת הגר"א דרק ב' שדות הסמוכות ויש מפסיק הוי מדרבנן, אבל ב' שדות חלוקות לגמרי בודאי יש חיוב על כל אחד ואחד מה"ת, רק המעדני ארץ דייק **מהגר"א בכת"י ב'** דבכל אופן הוי ההפסק רק מדרבנן.

בגדר דין הפסקה

ב] עיין **צפנת פענח הל' מתנות עניים** (פ"ג ה"א) אם יסוד דין הפסק משום דהוי שתי שדות נפרדות או משום דהוי ב' קצירות נפרדות, יעו"ש כמה נפק"מ בזה. וע"ע **דרך אמונה שם ביאור ההלכה ד"ה היתה.** ועי' **תורת זרעים כלאים פ"ב מ"ח** דגבי פאה עיקר ההפסק הוא לעשותו ב' שדות דאין מפרישין פאה משדה על חברתה, אבל לענין כלאים דהוא תלוי בערבוביא לא מהני ביה הפסק לעשותו ב' שדות דכל שיש בו ערבוביא אפילו הוא בב' שדות ג"כ אסור משום כלאים.

ב. הנחל והשלולית

ביאר נחל ושלולית

ג] **הרשב"ם והמאירי ב"ב דף נה** פי' דנחל הוא מל' נחל איתן והיינו קרקע קשה שאינה ראויה לזריעה ובר"ש הקשה על פי' זה דלא יתכן לומר דהיינו מלשון נחל איתן דא"כ היינו בור ולכן פי' דנחל היינו מלשון נחלי מים וכ"כ **הרמב"ם והרמ"ה ור"ש משנץ בתו"כ. וברש"י ב"ק דף סא** כתב דנחל היינו שדה מכאן ושדה מכאן ונחל עמוק באמצע, ועי' **ד"א פ"ג ה"א** שכתב שהוא כהרשב"ם. ועי' **שערי אמונה. והרא"ש** כתב ליישב פי' הרשב"ם דלעולם י"ל דנחל איתן גרוע מבור וקמ"ל דאעפ"כ אינו מפסיק אלא לזרעים ולא לאילן **ובמקד"ד סי' סב אות א** כתב ליישב דבור היינו דוקא שדה שהובירה ולא זרעה אבל אם אינו זורע מטעם אחר לא מיקרי בור ולכן נחל איתן אינו משום בור אלא משום נחל. **ובשיעורי הגרי"ד** כתב דנ"מ לשיעור ההפסק דשיעור בור היינו בית רובע או ג' תלמים כדלהלן בר"ש משא"כ נחל.

ג. ודרך היחיד ודרך הרבים ושביל הרבים ושביל היחיד הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים

ביאור דרך היחיד ודרך הרבים

ד] **הרמב"ם הלכות מתנות עניים פ"ג ה"ג** כתב ששביל הוא צר מדרך דהיינו שביל הרבים צר מט"ז אמה ושביל היחיד צר מד' אמות. וכן בר"ש כתב דשביל הוא צר מאוד. אמנם **הראב"ד שם** השיג על הרמב"ם וכתב דהחילוק בין דרך לשביל שדרך הוא מקום לעוברי דרכים אבל שביל הוא מעבר שבין שדות וכרמים. וביאר **המהר"י קורקוס** שהוקשה לו דאם שביל היינו שצר יותר מדרך א"כ כל שביל הרבים שצר מט"ז אמה תיפו"ל מדין דרך היחיד שאינו אלא ד"א וא"כ אפילו אינו קבוע בימות הגשמים יפסיק. ובדעת הרמב"ם כתב ע"פ דבריו בפיה"מ דהרבותא